

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Volnočasové aktivity žáků na 1. stupni základní školy se zaměřením na zvyky a tradice

Bakalářská práce

Autor: Krausová Věra
Studijní program: Specializace v pedagogice
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Učitelství praktického vyučování (BUPV)
Osobní číslo: P15K0279
Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Tomáš Komárek – KPP

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně (pod vedením vedoucího práce) a uvedla v ní všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 12. 3. 2018

Věra Krausová

Anotace

KRAUSOVÁ, Věra. *Volnočasové aktivity žáků na 1. stupni základní školy se zaměřením na zvyky a tradice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018, 48 stran. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se věnuje problematice volnočasových aktivit žáků na 1. stupni základní školy. Práce má dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou vymezeny pojmy související s danou problematikou. Charakterizovány jsou podmínky a druhy činností ve volném čase, zaměřené zejména na zvyky a tradice. Pozornost je věnována školským zařízením pro volný čas a psychickému vývoji žáků na 1. stupni základní školy. V praktické části jsou prezentovány metodické náměty. Soubor metodických námětů je návrhem, jak danou problematiku realizovat v praxi. V závěru práce je celkové zhodnocení problematiky trávení volného času a pohled do budoucna.

The bachelor thesis deals with the issue of leisure time activities of pupils at the first level of elementary schools. The thesis has two parts, the theoretical and the practical one. In the theoretical part there are defined terms related to the given issue. There is a characteristics of the conditions and types of leisure time activities, mainly focused on customs and traditions. The attention is paid to school facilities for leisure time and the psychological development of pupils at the first grade of elementary school. The practical part presents methodical ideas. A set of methodical themes is a proposal on how to implement the problem into practice. At the end of the thesis there is an overall evaluation of the problems of leisure time and a view into the future.

Klíčová slova: volný čas, výchova mimo vyučování, zvyky, tradice, aktivita.

Poděkování

Dovoluji si poděkovat PhDr. Mgr. Tomáši Komárkovi za odborné vedení bakalářské práce.

Obsah

Úvod	8
1 Volný čas jako pojem	9
1.1 Různé pohledy na volný čas	9
1.2 Funkce a aktivity ve volném čase	10
1.3 Požadavky na výchovu ve volném čase	11
1.4 Rodina a škola ve volném čase	12
2 Výchova mimo vyučování	12
2.1 Školní družina	13
2.2 Školní klub	14
2.3 Střediska pro volný čas	15
2.4 Domovy mládeže	15
2.5 Základní umělecké školy	16
3 Podmínky činností ve volném čase	16
3.1 Prostory, prostředí a vybavení	16
3.2 Dokumentace	17
3.3 Plánování	17
3.4 Hodnocení	18
3.5 Režim dne	18
3.6 Motivace činnosti	18
3.7 Prezentace činnosti	19
4 Druhy činností ve volném čase	20
4.1 Pohybové aktivity	20
4.2 Výtvarné činnosti	21
4.3 Literární a dramatická činnost	22
4.4 Rukodělné činnosti	22
5 Zvyky a tradice	23
5.1 Vánoce	24
5.2 Velikonoce	25
5.3 Masopust	26
6 Psychický vývoj žáků 1. stupně zš	27
6.1 Mladší a střední školní věk	28
6.1.1. Vývoj základních schopností a dovedností	28
6.1.2. Vývoj poznávacích funkcí	29

6.1.3. Osobnost a sociální vývoj	29
Praktická část.....	31
7 Metodické náměty ve volném čase.....	31
7.1 Rukodělné náměty	31
7.2 Výtvarné náměty	34
7.3 Náměty spojené se zvyky a tradicemi	35
7.4 Projekty	38
7.5 Metodický námět na měsíc (září)	39
7.6 Vycházky	41
7.7 Tvořivé hry.....	42
Závěr	43
Seznam odborné literatury.....	44
Seznam příloh.....	45
Příloha A	46
Příloha B	47
Příloha C	48

ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje problematice volnočasových aktivit žáků 1. stupně základní školy se zaměřením na zvyky a tradice. Záměrem práce je popsat smysluplné a aktivní využití volného času u dětí, rozvoj jejich vědomostí, dovedností, činností a zkušeností. Cílem práce je zmapovat možnosti motivace dětí ke smysluplnému obsahu jejich volnočasových aktivit. Čas prožitý ve výchově mimo vyučování by měl být pro děti podněcující, přínosný, aby je fyzicky i duševně naplňoval a vzájemně obohatil.

Malé děti často nemají dost zkušeností s aktivním trávením volného času, nesprávně se orientují v činnostech, které jsou pro ně vhodné. Nuda u dětí znamená, že si mohou najít nevhodnou zábavu ve formě kouření, pití alkoholu, užívání návykových látek. Důležité je dětem ukázat správnou cestu, nasměrovat je k vhodným činnostem, být jim vzorem. Děti se řídí nápodobou a příkladem, pokud zvolíme vhodné činnosti, ukážeme předávání našich zvyků a tradic, nebudou mít potřebu vyhledávat nevyhovující aktivity. Zařízení pro výchovu mimo vyučování dětem umožňují uvědomění si jiných hodnot a napravení nevhodných návyků. Děti se naučí, jak vhodně naložit s volným časem a jeho správné využití. Při volnočasových aktivitách děti potkají své vrstevníky, ale také kamarády z vyšších ročníků. Rozvinutí sociální komunikace a sdílení prožitků, které děti vnitřně obohatí je součástí vhodného prožití volného času. Pravidelné navštěvování školských zařízení pro volný čas by mělo mít vliv na zkvalitnění celkové výchovy dětí.

V teoretické části jsou vymezeny pojmy související s danou problematikou. Charakterizovány jsou podmínky a druhy činností ve volném čase, školská zařízení a pozornost je věnována psychickému vývoji žáků 1. stupně základní školy. V praktické části jsou prezentovány metodické náměty. Soubor metodických námětů je návrhem, jak danou problematiku realizovat v praxi.

Cílem bakalářské práce je obecně formulovat volný čas žáků 1. stupně základní školy a jeho problematiku. Formou vhodně zvolených aktivit ukázat žákům předávání zvyků a tradic. Metodické náměty v praktické části poskytnou žákům možnosti osvojit si postoj k činnostem ve volném čase, vytvořit si vztah k druhým lidem, k sobě samým, k okolí, k přírodě a k hodnotám. V závěru práce je celkové zhodnocení problematiky trávení volného času a pohled do budoucna. Dětem by měl prožitý čas ve volnočasových zařízeních přinášet uspokojení a radost ze společné práce a strávených prožitků.

1 VOLNÝ ČAS JAKO POJEM

Volný čas je doba, kdy si činnosti můžeme svobodně zvolit, kdy relaxujeme, odpočíváme, nebo aktivně nabíráme nové síly. Volný čas jako pojem charakterizuje několik definic a záležití, kterou zvolíme.

„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.“ (Pávková, 2002, s. 13)

„Volný čas je čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby, včetně spánku.“ (Průcha, 2013, s. 341)

Volný čas je pojem, který patří do vědního oboru pedagogiky. Pedagogika volného času jako vědní obor patří mezi společenské vědy a je jednou z pedagogických disciplín. Zabývá se vzděláváním a výchovou ve volném čase, podmínkami, prostředky a cíli výchovy ve volném čase. Volný čas a jeho členění je jiné z hlediska psychologického, pedagogického a sociologického. Pedagogové dělí čas na pracovní a mimopracovní. Psychologové dělí čas na hru, učení, práci a volný čas. Sociologové dělí čas na pracovní, vázaný a volný. Pedagogika volného času sleduje možnosti rozvoje osobnosti v různém věku, od dětí, mládeže, dospělých až po seniory.

1.1 RŮZNÉ POHLEDY NA VOLNÝ ČAS

Na volný čas nahlížíme především v pozitivním pojetí. Pozitivní čas je naplánovaný, předem svobodně zvolený a prožitý smysluplně. Pro děti je to čas strávený se svými vrstevníky, především formou hry, která je motivuje. Snahou je vychovat v dětech svobodnou volbu v rozhodování, mít vlastní názor a aktivně si volit činnosti. Volný čas, který prožijí, by jim měl přinášet radost, zahánět nudu, být zábavou i odpočinkem. Na způsobu trávení volného času se podílejí vlivy a činitelé, dělíme je na vnitřní a vnější. Vnitřní vlivy jsou naše vlastnosti, charakter, temperament, vrozené i získané potřeby, životní zkušenosti. Vnější vlivy je naše okolí, pro děti především rodiče, dále vliv vrstevníků, kamarádů. Významnými činiteli jsou věk, pohlaví, místo bydliště, zdravotní stav, vztahy v rodině, materiální zajištění rodiny. Právě v zařízeních pro výchovu mimo

vyučování se děti scházejí z různých rodin a prostředí, našim cílem je posílit vztahy mezi vrstevníky, sebedůvěru, kamarádství a nepocítit rozdíly mezi sebou. (Pávková, 2002)

1.2 FUNKCE A AKTIVITY VE VOLNÉM ČASE

Volný čas má své funkce, které se snažíme naplnit. Mohou to být funkce kompenzační jako náhrada za pasivně strávený čas, regenerační, která slouží k obnově sil, rozvojová (výchovně-vzdělávací), socializační, kdy se zapojujeme do společnosti, preventivní, jak děti zaměstnat a předcházet nudě, pečovatelská, slouží k dodržování režimových návyků, zdravotní jako prevence nemocí.

Mezi základní funkce patří výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Při výchovně-vzdělávací funkci cíleně a záměrně ovlivňujeme osobnost vychovávaného. Snažíme se uspokojovat potřeby žáka (potřeba posílení sociálních vztahů), prohlubovat zájmy a schopnosti. Formou nenásilného sociálního učení si žáci ve volném čase osvojí i vědomosti a dovednosti pro život. Zdravotní funkce podporuje všechny aktivity, které mají vliv na zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj vychovávaných. Patří sem uspořádání režimu dle věku, vhodné pohybové aktivity, zdravé stravování, péče o tělo, upevňování hygienických návyků, psychohygiena, ale i třeba dodržování zásad bezpečnosti práce. Sociální funkce je nejčastěji vnímána jako zajištění bezpečnosti a hlídání dětí v čase mimo vyučování. Jde ale také o navazování sociálních vztahů, rozvoj kamarádství, komunikace. Děti mají právo v zařízeních pro volný čas na využití hraček, pomůcek a prostorů všichni stejné. Preventivní funkce má za úkol předcházet negativním jevům, jakými jsou neukázněnost, agresivita, šikana, lhaní apod. Děti, které dobře využijí volný čas, většinou nepodlehnu špatným vzorům, je to méně pravděpodobné. „Aktivity volného času významně spoluvytvářejí také životní styl rodiny a jsou jim zpětně ovlivňovány.“ (Hofbauer, 2004, s. 63) Vhodné volnočasové aktivity tak slouží jako nespecifická primární prevence, jelikož je lepší negativním jevům předcházet.

„Aktivita jako pedagogický pojem, bývá rezervován jen pro skupinu činností, při nichž člověk musí projevit vyšší úroveň iniciativy, samostatnosti, musí vynaložit větší úsilí, postupovat energičtěji, být celkově výkonnější a efektivnější.“ (Průcha, 2013, s. 16)

Všechny funkce se také vzájemně prolínají v praxi. Jednotlivá zařízení pro volný čas plní tyto funkce v různé míře, sociální funkce ve smyslu zajištění bezpečnosti je významná ve školních družinách, v domovech mládeže, v dětských domovech.

Zájmy a aktivity ve volném čase nám vypovídají nejen o kognitivní stránce osobnosti, ale také o emocionální. U některých dětí převažuje potřeba rekreace (zotavení, či osvěžení zdraví po zátěži všedního dne), někdy je to potřeba kompenzace (rozptýlení, odstranění námahy), u někoho naopak potřeba edukace (úsilí poznávat nové věci, potřeba učení, rozvíjet se). Zajímavá je i potřeba kreativního rozvoje u dětí (tvůrčí uplatnění, rozvoj fantazie a vlastních nápadů). „*Volnočasové činnosti usnadňují překonávat odstup nebo izolaci mezi různými životními a výchovnými prostředními dětí, zvláště mezi rodinou, školou, sdružením, zařízením volného času a obcí.*“ (Hofbauer, 2004, s. 64)

1.3 POŽADAVKY NA VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE

Úkolem pedagoga je naplňovat výchovné cíle, musí znát podmínky i prostředky výchovy a respektovat určité požadavky. Pro oblast výchovy předškolní, školní i pro výchovu ve volném čase platí zejména požadavek ovlivňování volného času, dobrovolnosti, aktivity, seberealizace, zajímavosti, pestrosti, odpočinku, sociálního kontaktu apod.

Mezi základní požadavky na výchovu ve volném čase patří ovlivňování volného času a požadavek dobrovolnosti. Při ovlivňování vedeme žáky citlivou, nenásilnou formou k cílevědomému využití volného času. Děti mají právo na volný čas a jeho účelné využití, což je dáno Úmluvou o právech dítěte. Při dobrovolnosti mají děti právo na svobodnou volbu činností, mluvíme o dobrovolné účasti na volnočasových aktivitách. Oba požadavky jsou trochu v rozporu, ovlivňujeme, ale zároveň je tam dobrovolnost, záleží tedy na správném přístupu pedagoga. Důležitá je vhodná motivace, úprava prostředí, volba činností i pomůcek, nabídnout program pro žáky, který bude odpovídat jejich přáním, zájmům i potřebám. Rozvíjet u žáků aktivitu, seberealizaci, ale i citlivost a citovost (výchova zážitkem), pestrost, umět odpočívat (regeneraci sil). Požadavek sociálního kontaktu má význam při navazování a upevňování přátelství, ve volnočasových skupinách má charakter dobrovolné účasti.

1.4 RODINA A ŠKOLA VE VOLNÉM ČASE

Subjekty, které ovlivňují výchovu ve volném čase, jsou právě rodina a škola. Rodina a rodinné prostředí se významně podílejí na utváření osobnosti dětí. Významnou funkcí rodiny je emocionální, citová vazba mezi členy. Rodiče by měli být pozitivními vzory a sami by měli umět s volným časem správně naložit. Vhodné vyvážení práce, povinností, odpočinku, osobních zájmů, koníčků. Pro děti je důležité společné prožívání volného času. „*Rodina, která chodí spolu na výlety do přírody, bývá soudržnější, společné zážitky, společné hry a společné poznatky ji stmelují.*“ (Zapletal, 2003, s. 9) Druhy činností by měli odpovídat věku, možnostem i zájmovému zaměření. Rodiče ovlivňují volný čas dětí především podporou jejich zájmů, nenásilně je směřovat k vhodným činnostem, umět jim naslouchat, sdílet radost z jejich úspěchů. Při požadavku dobrovolnosti ale neznámá nechat dítě často a bez důvodu zájmy střídat, vést je k danému cíli, hledat další motivaci pro pokračování.

Škola ovlivňuje volný čas žáků propojením vyučování a zájmových činností. Nabídkou různých možností využití volného času může být způsob, jak žáky získat. Patří sem školní vzdělávací programy školních družin a klubů. Pravidelné zájmové činnosti formou zájmových útvarů, příležitostné volnočasové aktivity, kde významnou roli hrají školní tradice (výstavy práce žáků, besídky, vycházky, výlety, sportovní soutěže, školní jarmark). Vztahy žáků a učitelů, kdy učitelé jsou vzorem nejen při plnění povinností, ale i při využívání volného času podporují přirozenou autoritu učitele.

2 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ

„*Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačnými jeho vlastní snahou stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.*“ (Průcha, 2013, s. 345)

Výchova mimo vyučování patří do oblasti mimoškolního vzdělávání. Zabývá se výchovou a ovlivňováním volného času, přípravou na školu. Cílem této výchovy u dětí je výběr vhodných aktivit, prožití volného času zážitky, které je vnitřně obohatí a posunou o kus dál jejich vnímání. Latinské přísloví nám říká: „*Zkušenost je nejlepší učitelka.*“ Prožitek v dětech zanechává vědomí, že je to něco, co nelze přenést, nahradit,

pocit jedinečnosti. Výchova mimo vyučování se uskutečňuje mimo povinné vyučování, mimo bezprostřední vliv rodiny, ve volném čase. Zaměřená je institucionálně na práci vychovatele, přímo a záměrně, řeší otázky výchovné práce v mimoškolních zařízeních. Starší názvy pro tuto výchovu byly mimotřídní či mimoškolní výchova.

Termín pedagogika volného času se používá spíše v západních zemích, problematika výchovy mimo vyučování je do ní zařazena po teoretické stránce. Tyto dvě oblasti k sobě mají velmi blízko, dimenzí výchovy mimo vyučování je program, obsah, finance, prostředí, vztahy. Prostor můžeme dělit na společenské, přírodní, kulturní a materiální. Jiné dělení prostředí můžeme nazvat jako lokální (místní), okolní, společenské, domácí.

Výchova mimo vyučování a její požadavky mají své principy. Především princip dobrovolnosti, jednoty teorie a praxe, přiměřenosti, postupnosti, demokracie, individuálního přístupu s ohledem na věk i pohlaví, aktivity, vytrvalosti, zajímavosti, variability, seberealizace. Roli a vliv mají také na tuto výchovu masmédiá, tisk, rozhlas, televize, internet. Výběr výchovně-kulturně-vzdělávacích pořadů je vhodný, aby u dětí nedocházelo k negativním projevům ve výchově. Pozornost věnujeme mediální výchově v domácím prostředí, kde chybí zpětná vazba při sledování televize, internetu.

2.1 ŠKOLNÍ DRUŽINA

Výchovné zařízení pro výchovu mimo vyučování, které patří k nejrozšířenějším, je školní družina. Většinou existují při základních školách a slouží k zájmovému vzdělávání. Školní družina je určena pro žáky 1. stupně základního vzdělávání, zabezpečuje náplň volného času mimo vyučování. Řadí se mezi nejčetnější a zaměstnává nejvíce vychovatelů. Pro děti představuje školní družina přechodnou dobu mezi výukou ve škole a pobytem doma. Naplňuje podmínky v oblasti personální, řídicí, materiální i kontrolní. Patří mezi zařízení zájmového vzdělávání, které nabízí dětem ve vhodném prostředí podnětné, zajímavé a obsahově bohaté činnosti. (Pávková, Hájek, 2007)

Činností školní družiny je především získávání určitých klíčových kompetencí. Kompetence představují souhrn znalostí, vědomostí, schopností, postojů, které jsou předpokladem pro výkon určité činnosti. Školní družina rozvíjí tyto klíčové kompetence: komunikativní, k řešení problémů, k učení, sociální a interpersonální, občanské, pracovní, k trávení volného času. Pro dosažení cílů děti splňují očekávané

výstupy, které vedou k aktivnímu trávení volného času. Děti se umějí samostatně rozhodovat, pracovat individuálně i ve skupinách, rozvíjí se jejich tvořivost a zručnost při práci, mají radost z procesu tvoření. Znájí pravidla soužití, umějí zformulovat názory, naslouchat druhým a brát ohledy na ostatní. Dbají na bezpečnost sebe i ostatních, umějí pojmenovat problém a hledat řešení, dokážou požádat o pomoc. Děti se také naučí relaxovat, odpočívat, vnímat svět kolem sebe, přírodu, životní prostředí. Hlavní činností družiny je umožnit dětem odpočinek a dát možnost přípravy na vyučování. Odpočinkem se rozumí klidové činnosti, ale také pohybové aktivity, které kompenzují nedostatek pohybu při vyučování. Přípravou na vyučování se rozumí plnění domácích úkolů, opakování a procvičování formou didaktických her, aplikace poznatků z výuky při vycházkách.

Snahou školní družiny je také předcházet rizikovému chování u dětí a vhodné je zařazení programů na jeho prevenci. Vybavit děti vědomostmi, znalostmi, dovednostmi i postoji, které jim pomohou odolávat nástrahám současné společnosti. Patří mezi ně nesnášenlivost, rasismus, kouření, alkohol, agresivita, drogy, šikana. Zařazení besedy či diskuse na dané téma, které může být rizikem pro děti, je přínosné. Například pozvání hosta z řady rodičů, který pracuje v bezpečnostních složkách.

Mezi výchovné strategie, které vedou k dosažení cílů ve školní družině, patří individuální a skupinové práce, rozhovory, vyprávění, soutěže, dramatizace pohádek, práce s knihou, doplňovačky, rébusy, skrývačky, křížovky, vystřihovánky apod. Krátké vycházky, výlety, pobyt v přírodě, praktické činnosti. Preventivní výchovné programy, které jsou součástí školního vzdělávacího programu, se zaměřují na tyto oblasti: výchova ke zdravému životnímu stylu, posilování komunikačních dovedností, zvyšování kvality sociálních kompetencí, formování životních postojů, schopnost najít si své místo ve skupině, ovládání negativních emocí a reakcí.

2.2 ŠKOLNÍ KLUB

Školní klub je školské zařízení pro výchovu mimo vyučování a je zřizován při školách. Klub nabízí zájmové vzdělávání pro žáky druhého stupně základní školy, účastníkem může být i žák prvního stupně, pokud není přijat k pravidelné denní docházce do školní družiny. Nabízí více vyhraněné zájmové činnosti, které jsou založeny na principu větší samostatnosti, účasti a dobrovolnosti dětí. Žáci se přímo podílejí na tvorbě týdenních programů a plánují činnosti ve školním klubu. Z ekonomických důvodů poslední dobou

klubů spíše ubývá, tím se snižuje možnost ovlivňování volnočasových aktivit u dětí v období pubescence, které je z výchovného hlediska významné.

Školní klub a jeho vybavení odpovídá skutečnosti, že zde žáci tráví velkou část volného času. Dávají možnost odpočinku, setkání s kamarády, prostor pro osobní záliby i studium. Do vybavení patří hry, počítače, knihovna. Zájmové vzdělávání v klubu, stejně jako ve školní družině, je poskytováno za úplatu, která je stanovena vyhláškou. Školní družiny i školní kluby umožňují každodenní styk se žáky a působení je stejnoměrné v oblasti výchovy bez ohledu na sociální postavení rodiny. Kluby mají vhodnou kvalifikaci pro výchovné působení v době mimo školní vyučování. Jsou také členy pedagogické rady, spolupracují s vedením školy, ostatními pedagogy i rodiči.

2.3 STŘEDISKA PRO VOLNÝ ČAS

Střediska pro volný čas dětí a mládeže se zaměřují na realizaci zájmových činností. Poskytují služby dětem, žákům, studentům i dospělým osobám. Organizují pravidelnou i příležitostnou zájmovou činnost. Pravidelnou činnost v kroužcích, oddílech, souborech. Tyto činnosti znamenají celoroční práci, která je na konci školního roku prezentována formou výstav, vystoupeních, ukázek získaných dovedností. Příležitostná činnost je časově vymezena a řízena pedagogy. Řadíme do ní různé soutěže, turnaje, exkurze, ale také příměstské prázdninové tábory.

Dlouhou tradici má táborová činnost, která je spojena s vícedenním pobytem mimo domov. Táborová činnost se uskutečňuje v době prázdnin, mohou mít všeobecné zaměření, nebo s programem na určitou zájmovou oblast. Střediska volného času se také věnují osvětové činnosti, poskytují informace formou přednášek, seminářů, ukázkou aktivit. Pedagogičtí pracovníci jsou zde zařazeni do kategorie pedagog volného času.

2.4 DOMOVY MLÁDEŽE

Domovy mládeže jako typ školského zařízení jsou určeny žákům středních škol, kteří studují mimo místo svého trvalého bydliště. Zabezpečují kvalifikovanou výchovnou péči, ubytování i stravování. Vychovatelé i zde dbají na hodnotné využití volného času realizací zájmových činností s uplatněním motivace a na principu dobrovolnosti. Výchovně-vzdělávací činnost pomáhá žákům usnadnit změny s přechodem na novou školu, odloučením od rodiny, vytvářet si nové sociální vztahy, osvojit si lépe návyky.

2.5 ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY

Základní umělecké školy, dříve lidové školy umění, řadíme do stejné kategorie jako základní školy. Děti zde musí prokázat určitý typ talentu a nadání. V nabídce jsou obory v oblasti hudební, výtvarné, dramatické, taneční. Slouží také jako příprava pro další studium na střední školy s uměleckým zaměřením. Například v hudebním oboru je studium zakončeno absolventským koncertem, děti dostávají i vysvědčení na konci školního roku. Základní umělecké školy smysluplně naplňují volný čas dětí a mládeže. Obdobnou funkci mají jazykové školy. Výuka zde také probíhá v době mimoškolní docházky. Žáci musí prokázat znalosti v oblasti výuky cizích jazyků. Slouží jako příprava pro studium v oblasti překladatelské či tlumočnické činnosti. Studium je zakončeno státní zkouškou z cizího jazyka. Výchova na jazykové i základní umělecké škole musí být koordinována s dalšími formami výchovy, zejména se školní výchovou.

Všechna zařízení pro výchovu mimo vyučování mají k sobě blízko, je zde snaha naplně výchovné práce kvalifikovanými pedagogy. Využití volného času dětí a mládeže k jejich rozvoji osobnosti, plánování a organizace činností, výběru smysluplných aktivit s ohledem na věk i prostředí. Naučit se využít volný čas aktivitami, umět relaxovat i odpočívat.

3 PODMÍNKY ČINNOSTÍ VE VOLNÉM ČASE

Práce je zaměřena na trávení volného času u žáků 1. stupně základní školy, kteří tento čas tráví většinou ve školní družině. Pro celkový rámec školní družiny jsou nezbytné podmínky a procesy při činnostech. Patří do nich materiální vybavení, plánování činností, dokumentace, formy hodnocení vychovatelů, režim dne, spolupráce s dalšími pedagogy a rodiči, prezentace prací a vytváření celkového obrazu. Celkovým obrazem se rozumí výstavy výrobků, výkresů, výzdoba prostorů dle ročního období apod. Možnost motivace dětí k různým činnostem se řadí mezi nejdůležitější podmínky.

3.1 PROSTORY, PROSTŘEDÍ A VYBAVENÍ

Vlastní prostory školní družiny bývají zařízené jako herny, jejich vybavení a uspořádání prostoru odpovídá potřebám dětí mladšího školního věku. Dle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání mladistvých, stanovuje: „*Prostory pro*

pobyt žáků pro výchovu mimo vyučování se upravují a zřizují tak, aby umožňovali činnost, pro kterou jsou zřízeny. Nejmenší plocha volného prostoru se stanoví 2 m na jednoho žáka.“ (Hájek, Pávková, 2007, s. 41)

Nábytek musí odpovídat výškovým proporcím dětí, být vhodně omyvatelný a bezpečný (nepoškozený). Ve vybavení nesmí chybět stolní a společenské hry, stavebnice, pro sportovní aktivity při pobytu venku míče, švihadla, obruče apod. Součástí je vybavení na výtvarnou a pracovní činnost, knihy, časopisy, hudební nástroje, televize, PC. Při organizaci práce ve volném čase by mělo vybavení usnadnit komunikaci vychovatele a dětí, inspirovat a motivovat k činnostem. Vizitkou dětí i vychovatele je pak výzdoba družiny i prostorů školy dle daných námětů.

3.2 DOKUMENTACE

Povinností školní družiny je vést pedagogickou dokumentaci o své činnosti. Družiny vedou na tiskopisech přehled výchovně-vzdělávací práce, který obsahuje seznam zapsaných žáků, příchody a odchody dle podkladu rodičů, týdenní skladbu zaměstnání, nepřítomnost pravidelně docházejících žáků. Dále do dokumentace patří docházkový sešit a zápisní listky (přihlášky k docházce). Vnitřní řád školní družiny je dokument, který obsahuje práva a povinnosti žáků a jejich zákonných zástupců, provoz a režim družiny, podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví, zacházení s vybavením. Řád také obsahuje provozní dobu (ranní i odpolední družina), přihlašování dětí a komu je družina určena, ustanovení o platbách, podmínky docházky, spolupráce s rodiči, postup vychovatele při nevyzvednutí žáka po ukončení provozu družiny.

3.3 PLÁNOVÁNÍ

V daných tiskopisech pedagogické dokumentace vychovatel stanoví rámcový přehled činností na každý den v týdnu, režim dne, oběd, odpočinkové činnosti, zájmové činnosti, pobyt venku, přípravu na vyučování. Školy a školská zařízení dle školského zákona zpracovávají Školní vzdělávací program (ŠVP). Pro školy je vydán Rámcový vzdělávací program, dokument, který musí obsahovat cíle vzdělání, formy, obsah, časový plán, popis personálních, ekonomických, materiálních podmínek i BOZP. Školní vzdělávací program obsahuje charakteristiku družiny, personální zabezpečení, cíl činností, náplň, klíčové kompetence, očekávané výstupy, výchovné strategie k dosažení cílů, výchovné programy. Při tvorbě ŠVP se řídíme tím, že základním prostředkem je pro děti hra.

Důraz na činnosti a situace, kdy děti získávají smyslové i emoční zážitky, zkušenosti i dovednosti z vlastní práce, je nezbytnou podmínkou.

3.4 HODNOCENÍ

Hodnocení (evaluace) činností, dovedností, znalostí i vědomostí dětí záleží na podmínkách, které vytváří vychovatel pro individuální i skupinovou práci dle jejich schopností. Důležité je děti namotivovat vstupní motivací k práci, ale i průběžné a závěrečné hodnocení vychovatele. Hodnocení by mělo být taktní, povzbuzující, nesrážet sebevědomí dětí, pobízet ke zlepšení a zvýšení úsilí. U hodnocení vychovatel sleduje zvolené činnosti, musí umět navodit způsob činností, podněcovat, motivovat, vytvářet atmosféru důvěry, zvládnout organizaci práce, to vše pak ovlivňuje hodnocení u žáků. U dětí je motivačním faktorem pochvala, přímé posilování, co se dětem daří, chtějí opakovat, být chváleni. Hospitace je zpětná vazba, zhodnocení činností s následným rozбором, ale také kontrola pedagogické dokumentace. Hospitace by měla vychovatele motivovat k vylepšení a zdokonalování práce.

3.5 REŽIM DNE

Režim dne znamená časové rozvržení, které odpovídá požadavkům psychohygieny, podporuje tělesný, duševní i sociální vývoj dětí. Činnosti, které probíhají po vyučování ve volném čase, jsou uspořádány tak, aby po psychické únavě z výuky se vyrovnala zvýšená potřeba tělesné aktivity dětí. (Pávková, Hájek, 2007) Dle věku a individuálních zvláštností je nutné volit střídání činností, které se vzájemně prolínají. Odpočinkové činnosti (četba) jsou klidné, nenáročné, rekreační činnosti jsou vydatné na pohyb. Zájmové činnosti probíhají v delší časovém úseku, výtvarné či pracovní činnosti. Vždy je brán zřetel na počet dětí ve skupině, ve družině na měnící se počet a strukturu v oddělení během odpoledne. V ranní družině zařazujeme klidnější a nenáročné činnosti odpočinkového zaměření.

3.6 MOTIVACE ČINNOSTI

„Motivace je souhrn vnitřních i vnějších faktorů, které spouštějí lidské jednání, aktivují ho, dodávají mu energii, zaměřují toto jednání určitým směrem, udržují ho v chodu, řídí jeho průběh i způsob dosahování výsledků. Navozují hodnocení vlastního

jednání a prožívání, vlastních úspěchů a neúspěchů, vztahů s okolím.“ (Průcha, 2013, s. 159) Při volbě aktivit u dětí je brán zřetel na jejich vlastnosti, schopnosti, aktuální stav, předchozí zkušenosti apod. Aktivita dětí by měla být vyvolána, očekávají úspěch a ocenění, pochvalu, je nutné povzbuzovat již v průběhu činností. *„Motivace aktivizuje, reguluje a posiluje žádoucí chování dětí.*“ (Hájek, Pávková, 2007, s. 68)

Největší motivací je radost z činností, úspěch při práci, povzbuzování a ocenění od ostatních, podnět k soutěživosti je také motivací. Děti jsou zvědavé, což je motivuje, naopak pozor na výtky, ironii a zesměšňování od ostatních dětí. V kolektivu je důležité vytvářet atmosféru přátelství, spolupráce, vzájemné pomoci, nikoliv soupeření. Cíl činností a jejich motivace umožní uspokojovat potřeby seberealizace a sebevyjádření u dětí. *„Nezapomínejte na důležitost sociálních kontaktů. Je velmi dobré a vhodné vědět, ke které osobě mají děti pozitivní vztah (rodiče, vrstevníci, jiná uznávaná osoba). Budete-li mít možnost před ní děti kladně hodnotit, ovlivní to pozitivně další práci.* (Holeyšovská, 2007, s. 7)

3.7 PREZENTACE ČINNOSTI

Činnosti ve volném čase a jejich prezentace dotváří celkový obraz školy, její image. Samotný plán činností již prezentuje školu. Řadíme k nim významné akce školy, karnevaly, vánoční besídky, výstavy prací dětí, různá přáníčka, výkresy doplněné popisem vychovatele, dárky k různým svátkům, které posilují emoční vazbu mezi dětmi a rodiči. Vrcholem prezentace činností jsou besídky a vystoupení žáků, které by měly být zveřejněny s dostatečným předstihem. Děti rády pomáhají s přípravou a podílejí se na výrobě pozvánek na akce.

Spolupráce vychovatele ve volném čase s učiteli a rodiči je důležitou součástí naplnění činností s dětmi, neboť výše uvedené subjekty se podílejí na výchově dětí. Vzájemná komunikace, důvěra, respekt, informovanost ovlivňují výchovu dětí. Spolupráci podpoří písemné kontakty, individuální rozhovory, třídní schůzky. Účast rodičů na výchovných činnostech a možnost ovlivnit program patří také k formám spolupráce.

4 DRUHY ČINNOSTÍ VE VOLNÉM ČASE

Vychovatelé a učitelé vědí, že posláním školy není jen samotné vyučování, předávání vědomostí, znalostí, ale také formování sociálních dovedností u žáků. Ve školním prostředí často vznikají problémové situace mezi dětmi, může docházet i k projevům agresivního chování, frustraci ze sociální izolace slabších dětí, které nejsou schopny se s takovou situací vyrovnat. Úkolem všech pedagogů je adaptace dětí na nové sociální prostředí, tomu prospívá vhodná volba a nabídka činností ve volném čase.

Školní družina je místo, kde se žáci setkávají ve volném čase a můžeme zde pedagogickým působením předcházet konfliktním situacím. Kvalita vztahů mezi vrstevníky se zlepšuje osvojováním sociálních dovedností. Schopnost vyjádřit svůj názor, požádat o pomoc ve svém okolí, umět zahájit rozhovor, odmítnout návrh při nesouhlasu, pochválit a přijmout pochvalu, odolat tlaku ostatních dětí chovat se nevhodným způsobem. Vychovatel zlepšuje vzájemnou spolupráci schopností umět aktivně naslouchat i zaujmout postoj při dotazování k dětem. Sociální učení rozvíjíme hraním rolí, kdy dochází ke zpětné vzájemné vazbě. Při přenosu získaných sociálních zkušeností dochází pak k použití dovedností v reálném životě. Modelovou situací je učení nápodobou, kdy chování vrstevníků pozorujeme při tlaku ve skupině. Děti potřebují mít vzory, jak se mají chovat, vhodná je podpora kladných vztahů ve skupině a sociální odměna. K dětem neodmyslitelně patří pohádky a hraní si na pohádkové postavy. Ukázka pantomimy v podobě pohádkové postavy, kdy společné hodnocení kladných i záporných vlastností podporuje sociální učení u dětí, může být vhodnou činností a motivací k zamyšlení. „*Dětské zájmy se projevují jako určité zaměření na některou činnost. Jsou velmi rozdílné, mnohé se teprve utvářejí a v budoucnu se změní nebo upevní. Stále však platí, že dítě hledá to, co ho nejvíce baví.*“ (Holeyšovská, 2009, s. 16)

4.1 POHYBOVÉ AKTIVITY

Pojem pohybové aktivity v sobě zahrnuje pohybové dovednosti, chůzi, běh, protahování, ovládání míče i dalšího náčiní, napodobování pohybu zvířat (u dětí oblíbené). Důležité je vždy dodržování pravidel při hře, znát zásady soupeření a spolupráce, dodržování osobní hygieny při pohybových aktivitách. Soutěživost, výkon i výsledek upevňují kázeň u dětí. Pohybové hry mají motivační i preventivní charakter, vhodný je pohyb v přírodě.

Ve volném čase je důležitá motivace a aktivita dětí při pohybových hrách, vhodné prostředí, zdokonalení komunikace, zkušenosti a dovednosti dětí prohloubí prožitky při hře. Nezbytnou součástí je organizace, realizace a odměna při aktivitách. Při pohybu by se děti měly cítit dobře, aktivity slouží i jako určitý druh řešení konfliktu. Děti se učí vnímat sebe samotné a řídit svojí činnost.

K pohybu při tanci přidáme hudbu, což nám činnosti vhodně propojí. Hudba slouží k poslechu, k vlastnímu hudebnímu projevu, k vnímání vlastních pocitů při poslechu. Hudba k tanci se ve volném čase využívá při cvičení, aerobiku apod. Zpěv a hra na hudební nástroje slouží k živému hudebnímu projevu. Píseň často uvolní napětí, přinese radost při práci, motivuje k činnosti, vybízí k pohybovým aktivitám (k tanci). Ve volném čase se využívají rytmické hudební nástroje (bubínky, triangly, prstové činely). Hudba i tanec nás vnitřně obohacuje, provází po celý život, od narození, přes dětské hry a pomáhá i při výchově k rodičovství.

4.2 VÝTVARNÉ ČINNOSTI

K výtvarným činnostem patří všechny činnosti, kde se uplatní výtvarný projev dětí, ale také estetický vztah a vnímání okolí, krásna kolem sebe. Při vycházce, společné hře, při práci s literaturou, kulturních akcích. Všechny činnosti přináší dětem emoční zážitky, jejich prožitky jsou pak inspirací k výtvarné práci. Při odpočinkových činnostech je vhodné dát dětem možnost výběru, spontánní práce formou volné kresby, práce s dětskými časopisy, jednoduché ilustrace. Při rekreačních činnostech se uplatní kreslení do písku, v zimě do sněhu, malování křídami. V zájmových činnostech se prolínají esteticko-výtvarné aktivity, podněty z vycházky přírodou, využití práce s přírodninami. Pracovně-technické zájmové činnosti jsou úzce propojeny s výtvarnými pracemi, prací s papírem, textilií, drobným materiálem, dřevem, ze zbytků vlny, ze střepů (porcelán) apod. Při práci s drobným materiálem využíváme tradiční lidové techniky, navlékání korálků, figurky ze slámy, slouží k osvojení dekorativně užitkové tvorby.

„Krad' očima! Věta, kterou jsem v dětství velice často slyšela od své babičky. Teprve až v dospělosti jsem však pochopila význam tohoto moudrého rčení a jeho hloubka mě dojíhá dodnes. Tato dvě slova mi pomohla tiše se dívat na svět a nacházet krásu tam, kde jiní viděli jen obyčejné věci.“ (Smutná, 2009, s. 7) Výtvarné ztvárnění je formou určitého sebevyjádření, děti poznají souvislost mezi tvarem, materiálem a funkcí předmětů. Zobrazování přírody, postav, věcí, tematické kreslení k ročnímu období patří

k oblíbeným činnostem. Pro ztvárnění využíváme rostliny, listy, plody, lidské postavy, domy, stavby, zvířata, věci kolem nás. Náměty i motivy kreslíme jako celek či detail, využíváme ke ztvárnění zážitky ze života, ilustrace z pohádek. Ve volném čase vychovatel hodnotí nejen výsledek práce dětí, ale také radost a nadšení při činnosti, zaujetí prací, soustředění, dojmy, sdílené pocity při skupinové práci. Děti při práci povzbuzujeme, chválíme, motivujeme k lepšímu výkonu a výsledkům, tím zvyšujeme jejich sebevědomí. „*Děti do výtvarné tvorby není třeba nutit, většinou se rády samy do tvoření zapojují, nebo přicházejí s vlastními nápady a náměty, které využíváme k tvoření.*“ (Kulhánková, 2008, s. 7)

4.3 LITERÁRNÍ A DRAMATICKÁ ČINNOST

Dramatická činnost rozvíjí u dětí jejich osobnost, fantazii, představivost, komunikační dovednosti, vnímání dějů a jevů kolem nás. Vhodné je uplatnění při vystoupeních, nebo divadelním představení. Při těchto aktivitách je důležitá tolerance na straně vychovatele (přijmout a vnímat děti takové, jaké jsou), citlivost a empatie, která má pozitivní vliv na psychiku dětí. Uvolněná a přátelská atmosféra, ale také přirozená autorita podporuje tvořivost a samostatnost dětí. Dramatickou činnost rozvíjíme vyprávěním, improvizací pohádky, nebo jen pohádkové postavy. Hry na smyslové vnímání (poznej předmět dle hmatu), hry na paměť, na tvořivost (slovní kopaná) apod.

Cvičení komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) rozvíjí velmi dramatizaci. Při dramatické činnosti je důležitá atmosféra, pro práci ve skupině volíme uspořádání do kruhu, téma (pohádkový den, život na jiné planetě), úspěch závisí na fantazii a informacích k tématu. Literární činnosti rozvíjíme výchovou ke čtenářství, prací s knihou, předčítáním, samostatnou četbou a následným vyprávěním. Po přečtení můžeme navázat na výtvarné ztvárnění, dramatizaci a propojit činnosti.

4.4 RUKODĚLNÉ ČINNOSTI

Rukodělné činnosti rozvíjí zejména jemnou motoriku u dětí. Mají vliv na rozvoj charakterových vlastností, trpělivost, pečlivost, přesnost, estetické a prostorové cítění, tvořivost. Děti obohatí nové zkušenosti, získají praktické dovednosti, osvojí si pracovní návyky (uspořádání pracovního místa, dodržování BOZP, šetření s materiálem, hygiena při práci, mytí rukou, úklid po činnosti), seznámí se s pracovními postupy. Rozvíjí se také připravenost na práci u dětí, poznatky o materiálu, o pěstování rostlin, poznávání

přírodnin. Při činnosti se využívají přírodniny a vhodná kombinace s barevným sladěním má vliv na estetické vnímání. Pohyb dětí venku v přírodě zaměřený na sběr přírodnin je součástí rozvoje tělesné a zdravotní složky výchovy. Rukodělné činnosti se podílejí i na tvorbě životního prostředí interiéru školy (výzdoba prostorů školy, pěstování rostlin), tím se podílejí i na environmentální výchově dětí. „*Environmentální výchova je součástí všeobecného vzdělávání, zaměřená na ochranu a tvorbu životního prostředí. Zahrnuje také sociální, hodnotové a etické zaměření výchovy k aktivní účasti na tvorbě zdravého životního prostředí.*“ (Průcha, 2013, s. 70) Pozornost věnujeme výchově k vzájemné spolupráci, skupinové práci, společnému řešení pracovních úkolů.

Při rukodělných činnostech ve volném čase vychovatel vychází z tematického plánu, pracuje se dle ročního období, svátků, tradic či v návaznosti na probrané učivo ve škole. Volíme námět, téma k realizaci, metodu i organizační formu. Ke stálému vybavení pro práci patří nůžky (pro práci s papírem i textilem), kartony, papíry, čtvrtky, modelovací hmota, provázky, příze, plošné textilie, stavebnice (konstruktivní), pomůcky na kreslení, lepení, šití apod. S drobným přírodním materiálem nacvičujeme u dětí navlékání, slepování, propichování, stříhání, svazování, lisování. Z přírodních materiálů používáme slámu, listí, šustí, větvičky, šišky, kamínky, nejedovaté plody. S papírem nacvičujeme stříhání, trhání, mačkání, vystřihování, skládání, lepení. Při rukodělných činnostech vždy zdůrazníme a poučíme děti o bezpečnosti a hygieně při práci.

5 ZVYKY A TRADICE

Zvyky a tradice jsou součástí určitých norem, dohody, v tomto případě historie. „*Normy jsou kulturně hodnotové vzorce a jsou-li zvnitřněny (internalizovány) stávají se součástí osobnosti.*“ (Lašek, Loudová, 2013, s. 23) Nejrozsáhlejší oblast tvoří konvenční normy, které se realizují v běžném životě podobou sociálního rituálu (při představování neznámých lidí). Patří sem zejména zvyky a obyčeje. Mnoho obyčejů, např. náboženských, je někdy nesnadné od sebe oddělit, protože laické obyčeje (např. Vánoce) mají jinou tradici.

Většina zvyků a tradic se uchovaly po celá staletí, na jejich podobu měl vliv historický vývoj v celé Evropě. U nás se zvyky a obyčeje spojují s venkovem a prostředím na venkově. Často se doplňují označením lidové. Dělíme je na dvě skupiny, rodinné a společenské. Hlavní události v životě člověka, narození, křtina, svatba, úmrtí,

patří mezi rodinné zvyky. Větší význam mají společenské zvyky, říkáme jim také kalendářní, nebo výroční. Mnohé se z pravěku přenesly až do současnosti. Vázaly se na proměnu přírody, běh slunce, souvisely se zemědělstvím, které bývalo zdrojem obživy. U zvyků, kterým církev a křesťanství vtisklo ráz svátku křesťanského (Vánoce, Velikonoce) se podařilo lidové zvyky a obyčeje změnit. Přesto zde nacházíme prastaré, pohanské prvky doplněné zábavou. Zvyky a tradice by měly přinášet radost, zábavu, reakci na současnost, potěšit a vytrhnout z všedních dnů. Pro budoucí generaci, pro děti je důležité tyto tradice předávat a uchovávat dál.

5.1 VÁNOCE

Vánoce patří k nejkrásnějším svátkům v roce, staré tradice se mísí s novými zvyky, panuje atmosféra štěstí, rodinné pohody, rozjímání, nostalgie. Děti se těší na vánoční stromek, dárečky, betlémy, koledy, kouzlo svíček. Vyrábění dárečků, přáníček a zpívání koled patří ke zvykům, které s dětmi ve volném čase dodržujeme. Na Štědrý den je vše uklizeno, čisto, svátečně prostřeno, dříve byl hlavní výzdobou betlém, dnes zdobíme vánoční stromek. Společně s dětmi vyrábíme papírové ozdoby na stromek.

Lidé si o vánocích přejí štěstí, lásku, zdraví, klid a mír v duši po celý následující rok. Dříve se hojně dávalo na Štědrý den zvířatům do stájí, chlévů, dnes se snažíme v tomto zvyku s dětmi pokračovat vycházkou do lesa a naplnit krmelce zvířátkům. Učíme se a opakujeme koledy ve volném čase, připomeneme si, že koleda pochází z nejstarších dob a je součástí řady svátků. V dřívějších dobách právě o vánocích chodili chudí lidé koledovat, dostali tak jídlo, někdy i peníze. Při vyprávění o vánočních zvycích rozvíjíme komunikaci, spolupráci, vyvrcholením bývají vánoční besídky. Děti mohou také své vlastní výrobky prodávat na vánočním jarmarku, který ve škole v předvánočním čase uspořádáme. K vánocům patří symboly jmelí (symbol štěstí a ochrany domu), vánoční květiny (brambořík, vánoční hvězda, kaktus). V současnosti je součástí výzdoby prostřeného stolu, kromě svícnu, také adventní věnec. S dětmi můžeme vyrábět adventní věnec ze samotvrdnoucí hmoty, nebo v keramické dílně. Čekání na kouzlo vánoc a dárečky pod stromečkem si zpříjemníme vhodným výběrem aktivit a činností, které děti motivuje k prožití volného času. Náměty na vánoční tvoření jsou součástí praktické části bakalářské práce.

5.2 VELIKONOCE

„*Velikonoce patří k oslavám jara. Na jaře se probouzí příroda po dlouhé zimě, otepluje se, objevují se okolo nás znovu pestré barvy-zelená, žlutá, červená i růžová nebo modrá. Zelená se tráva, rozkvétají petrklíče, bledulky, první tulipány nebo narcisky. Děti si připravují na oslavu velikonočních svátků řehtačky, tvoří kraslice, kluci si navíc pletou pomlázky.*“ (Vondrová, 2011, s. 33) Velikonoce jako svátek jsou vrcholem církevního roku, jsou spojeny s oslavou zmrtvýchvstání Krista po jeho ukřižování. Noc, kdy Kristus vstal z mrtvých, se označuje jako Velká noc, odtud název Velikonoce. Typické zvyky a tradice znamenají velikonoční vajíčka, tradiční jídla, koledy, pomlázka, veselá jarní výzdoba. Pěkným zvykem může být pletení pomlázky s dětmi. Velikonoce jsou pohyblivým svátkem v rozmezí března až dubna, slavíme je po jarní rovnodennosti (po 21. březnu) a zároveň po prvním úplňku od té doby. Poslední týden půstu před Velikonocemi nazýváme *pašijový* týden. Začíná Květnou nedělí, končí Velikonočním pondělím, známá je škaredá středa, zelený čtvrtek, velký pátek, bílá sobota, Boží hod. Na zelený čtvrtek jíme zelenou stravu (špenát, zelí, hrách), děti se mohou podílet na tvorbě jídelníčku. S dětmi můžeme navrhnout barevný týden, nosíme pro každý den tričko v jiné barvě, na které se domluvíme. Ve čtvrtek je samozřejmostí zelené tričko. Děti si tak lépe osvojí a zapamatují tradice. Velký pátek byl dnem smutku a ticha, nekonají se mše, nemají zvonit zvony, podávají se postní jednoduchá jídla. Pokračujeme s dětmi ve vyprávění o pašijovém týdnu. Pro chudé lidi býval Velký pátek dnem záhad a kouzel, vstávali před východem slunce, modlili se, šli se umýt k potoku, ochránit své zdraví. Bílá sobota je poslední den půstu, odvozeno od bílého oblečení těch, kteří byli pokřtěni.

Velikonoční neděle doprovází bohoslužby v kostele a sváteční rodinný oběd. Jídlo se připravovalo převážně z vajec, tradicí bylo pečivo (jídáše) pomazané medem. Dnes také převládá strava z vajec, nádivky, pečou se bochánky, mazance, maso s jarními bylinkami (kopřiva). Ve volném čase můžeme nějaké tradiční jídlo zkusit s dětmi připravit. Děti rády pečou a vykrajují těsto, rozvíjíme tak jejich jemnou motoriku. Velikonoční pondělí mají v oblibě chlapci, vyšlehají děvčata pomlázkou, což je zvyk doložený ze středověku, za odměnu dostanou pentli, vajíčko. Někde se děvčata ještě dnes polévají vodou, aby byla zdravá a krásná. Pomlázka mívala i jiné názvy, dle krajů mrskačka, metla, korbáč.

U nás je velmi známé malování vajíček, kraslic. Vajíčko v sobě skrývá nový život, symbol naděje, zrození, ale i smrti. Mnohé tradice zanikly, ale darovat malované vajíčko se uchovalo a zůstalo tradicí. Dnes se míchají a používají všechny barvy na barvení vajíček, dříve se využívalo přírodnin (slupky z cibule a typická mramorová barva). Velikonoční tvoření je také součástí praktické části práce, u dětí je velmi oblíbené.

5.3 MASOPUST

Masopust byl vždy společenskou událostí, slavil se od období Tří králů do počátku postní doby, hlavní byly poslední tři dny, kterými toto období končilo. Nejde o církevní svátek, ale určuje se dle Velikonoc, které jsou pohyblivým svátkem, tím byl zařazen do církevního kalendáře. Masopust byl zvláštní tím, že karnevalové masky i zábavy pronikly od nejhudších vrstev až na panovnické dvory. V průvodech se objevovalo parodování úředníků, různých profesí, lidských vlastností směšnými maskami. Lidé chtěli slavit svobodně tento svátek a nenechali si to vzít. (Vondrušková, 2004)

U nás se masopust slavil tři dny, *tučný čtvrtek, taneční neděle, maškarní úterý*. Vyvrcholením masopustu bylo úterý s průvody maškar, hrály se divadelní hry. Oblíbený námět byl soud s opilcem *Bakchusem*, hlavní částí hry bylo čtení obžaloby s vtipy a narážkami na sousedy. Vrcholem bylo vykonání trestu, nejčastěji utopení v kašně na náměstí. U Domažlic se stalo zvykem stavění babského mlýna. Mlynářští chasníci do něj nastrkaly pochytané báby, po chvíli místo bab z něj vyšly mladá děvčata převlečená v babských šatech. Mlýn semlel staré na mladé, co jiný kraj, to jiný zvyk.

Dnes je masopust spojený se zábavou nejen dospělých, ale také dětí. Pořádají se dětské karnevaly, průvody masek v obcích i městech. V Harrachově se od roku 1946 konají průvody masek na lyžích, kterým vévodí Krakonoš jako vládce hor. V současnosti se termín masopustu posouvá na víkend, vychází se tak vstříc účastníkům. Ve volném čase si s dětmi vyprávíme a čteme o masopustu a připomínáme si tak staré zvyky a tradice, které se často neshodují s jejich představou.

K masopustu patří také pečivo, koblihy, šišky plněné mákem, z koblíhového těsta se smažily tvary (pracky, prsty, kohoutí hřebeny). Z nekynutého těsta se také smažilo, známé jsou *boží milosti* (čtverečky, kolečka, květy). Z kynutého těsta se pekly koláče, buchty, vdolky, rohlíky. Vše bylo plněné povidly, ořechy a bohatě zdobené. Vyráběly se dekorativní věnce, nebo vrkoče. Základem byl velký koláč, nebo pletenec

z těsta se zapíchanými špejlemi, ozdobený panáčky z těsta, ovocem a ořechy. Malé vrkoče děvčata darovala chlapci jako dárek za tanec. S dětmi můžeme ve volném čase zkusit upéci věneček z těsta.

Jednoznačně k masopustu patří masky, které bývaly a jsou i dnes velmi rozmanité. Pro děti je výroba masek oblíbenou činností, která vyvrcholí přehlídkou a karnevalem. Dříve v období masopustu na sebe lidé brali podobu zvířecích masek a s ní i jejich vlastnosti (síla, lest). K těm tradičním patřily masky medvěda, kobyly, báby s nůsí. Nejstarší známou maskou je maska medvěda. *„Maska je poměrně náročná a tvoří ji buď obrácený kožich, anebo oděv z pytloviny, pošíty či omotaný slámou nebo hrachovinou (usušené stonky hrachu). Medvěd většinou nechodí sám, ale spolu s medvědářem, který ho vodí na řetězech. Naoko ho trestá za neposlušnost, mručení, skákání a vrážení do lidí.“* (Vondrušková, 2004, s. 58) Dnes má maska medvěda plyšovou podobu, pokud napadne sníh, tak přihlížející dívky dle starého zvyku medvěd vyválí ve sněhu. Na masopust si lidé masky vyráběli sami, bývaly méně pestré, ale více pracné. Dnes se vyrábějí masky z papíru, textilu, využije se sláma, peří, umělá kůže. Děti při jejich výrobě rozvíjí fantazii, představivost, znalosti, zručnost, zkušenosti. Nesmí chybět motivace k výrobě, podpora v činnosti a zhodnocení masky na závěr. Samozřejmostí je využití masky v masopustním průvodu. Konkrétní námět na výrobu masky pro děti najdeme v praktické části práce.

6 PSYCHICKÝ VÝVOJ ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ

Psychický vývoj je výsledkem interakce dědičných předpokladů, ale také vnějších (sociokulturních) vlivů. Uskutečňuje se prostřednictvím zrání organismu a učení. Zrání je podmínkou připravenosti k učení a dalšímu rozvoji. *„Učení je proces, v jehož průběhu a důsledku člověk mění svůj soubor poznatků o prostředí přírodním i lidském, mění své formy chování a způsoby činnosti, vlastnosti své osobnosti a obraz sebe samého. Mění své vztahy k lidem kolem sebe a ke společnosti, ve které žije. K uvedeným změnám dochází především na základě zkušeností, tj. výsledků předcházejících činností.“* (Průcha, 2013, s. 323) Psychický vývoj nebývá zcela plynulý a rovnoměrný, jednotlivé vývojové fáze jsou typické určitými změnami a mezníky ve vývoji.

6.1 MLADŠÍ A STŘEDNÍ ŠKOLNÍ VĚK

„ Mladší školní věk zahrnuje období nástupu do školy a pokračuje přibližně do 8 až 9 let. Je charakteristický adaptací na novou životní situaci, která souvisí se zahájením povinné školní docházky.“ (Skorunková, 2013, s. 98) Školní zralost je jedním z předpokladů zvládnutí role školáka. V Jiráskově testu školní zralosti děti kreslí postavu muže, u které si všímáme detailů i celé postavy. Dále se zjišťuje motorika přepisem jednoduché věty, obkreslení deseti teček v testu. Jiráskův test patří k metodám analýzy výkonů a produktů žáka. Žáci v první třídě ZŠ jsou ještě hraví, mají rádi pohádky, doba soustředění na jednu věc je poměrně krátká. Tato životní etapa může vypadat jako nezajímavé období, změny se nezdají tak převratné a bouřlivé jako v období dospívání. Psychologicky charakterizujeme toto období jako věk *střízlivého realismu*. Vnímání, myšlení i jednání je hodně závislé na přáních a vlastní fantazii.

„ Střední školní věk je relativně méně dynamická vývojová fáze, která trvá od 8.-9. do 12. roku. Z hlediska školní docházky jde přibližně o úsek mezi 3. až 5. třídou.“ (Skorunková, 2013, s. 98) Tento věk je vyhraněnější, stabilnější, většina dětí už zvládla adaptaci na školu. Zájmy se přesouvají do životní reality, ale stále hraje roli fantazie. Děti si více všímají vztahů mezi lidmi v rodině a výrazně stoupá vliv dětské skupiny. Dítě se v tomto věku plynule rozvíjí ve všech oblastech, je to období přípravy na dospívání. U většiny dětí nastává prepubescence, která se projevuje změnou postoje k dospělým, odmítáním, kritičností.

6.1.1. VÝVOJ ZÁKLADNÍCH SCHOPNOSTÍ A DOVEDNOSTÍ

„ Vývoj pohybových i ostatních schopností je do značné míry závislý na tělesném růstu. Významně a souvisle se během celého období zlepšuje hrubá i jemná motorika.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 120) „Motorika je celková pohybová schopnost organismu. Skládá se z pohybů, které nelze ovládat vůlí, pohybů volních i pohybů vyjadřujících emoční stavy.“ (Průcha, 2013, s. 160) Pohybové výkony dětí jsou závislé i na vnější a vnitřní motivaci, povzbuzování a zájmu. Také smyslové vnímání se soustavně vyvíjí, postoje dětí, očekávání, soustředěnost a vytrvalost. Zrakové i sluchové vnímání zaznamenává velké pokroky. Děti jsou pozornější, vše důkladně zkoumají, ve svém vnímání jsou méně závislé na svých okamžitých potřebách. Vnímání se stává více cílevědomým aktem *pozorováním*. Rozvíjí se schopnost vybavit si v paměti dřívější vjemy *představivost*. Nejen motorika a smyslové vnímání se zdokonalují, ale výrazně se vyvíjí také *řeč*. V tomto věku roste slovní zásoba, která je předpokladem úspěšného

školního učení. Rychlý vývoj řeči podporuje rozvoj paměti, krátkodobé i dlouhodobé. Ve školním věku získává proces *učení* novou kvalitu tím, že se opírá o řeč, dítě se učí plánovitě a záměrně.

6.1.2. VÝVOJ POZNÁVACÍCH FUNKCÍ

Piaget (zakladatel teorie kognitivního vývoje) nazval způsob myšlení v mladším školním věku fází konkrétních operací. Myšlení je vázáno na představy, symboly, skutečnost s konkrétním obsahem. Ubývá *kognitivního egocentrismu* (dítě do určitého věku není schopno vidět věci jinak, než ze svého úhlu pohledu). „*Významný je proces decentrace, který vede k tomu, že školní dítě opouští subjektivní, egocentrický pohled na svět a dovede posuzovat skutečnost z více hledisek. Rozvíjí se schopnost vidět svět očima druhého člověka.*“ (Skorunková, 2013, s. 99) Významným znakem myšlení je pochopení vratnosti *reverzibility* různých proměn. Kognitivní schopnosti se rozvíjí v souvislosti se školní výukou, při čtení a psaní se zdokonalují verbální dovednosti. Kolem 8 let se zpřesňuje porozumění pojmu času, formuje se cílevědomější učení, dítě se učí jak se učit. Podle Piagetovy teorie je morálka předškolního dítěte *heteronomní*, je určována příkazy a zákazy dospělých, řídí se autoritou. Kolem 7-8 roku života se morálka dítěte stává *autonomní*, dítě uznává co je správné či nesprávné samo o sobě, stává se nezávislé na autoritě dospělých. „*Vývoj morálního vědomí a jednání- chápání mravních norem a hodnot a jednání podle nich – závisí na celkovém vývoji dítěte, zejména na jeho schopnosti poznávat a řadit věci, tedy na vývoji kognitivním.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 132)

6.1.3. OSOBNOST A SOCIÁLNÍ VÝVOJ

Osobnost dětí mladšího a středního školního věku je zaměřena *extravertně*. Dítě je otevřené vůči okolí, chce zkoumat. Rozvíjí se první zájmy, které jsou často nestálé a povrchní. Významný je rozvoj kladných citových vztahů, dle nich se utvářejí postoje ke skutečnosti a charakterové vlastnosti. V průběhu činností se rozvíjejí schopnosti v oblastech hudby, nebo výtvarných činností už vnímáme nadání či talent dětí. Dle teorie Eriksona je v tomto období typická snaživost a píle. Utváří se sebevědomí dětí, důležité je kladné sebehodnocení i hodnocení okolí (pochvala, motivace). Pozor na srovnávání s vrstevníky, při neúspěchu se upevňuje pocit méněcennosti. Vývoj *emočního porozumění* je znatelný, dítě poznává pocity a přání, vše závisí na konkrétní

sociální zkušenosti. „Freud popsal mladší školní věk jako fázi latence, jež se vyznačuje útlumem sexuálních impulzů. Pudová energie je odváděna do školní práce, osvojování si znalostí a nových činností.“ (Skorunková, 2013, s. 101)

Velký význam má v tomto věku hra. Děti si hrají ve skupinách, spolupracují, mají hry s pravidly, tvořivé i konstruktivní hry, námětové. Zvláštní formou činností je spontánní kresba, projevuje se v ní stupeň intelektuálního vývoje i postoje dítěte k okolí, jeho citové vztahy. V sociálním vývoji dochází k navazování nových vztahů, k dospělým (vychovatel, učitel), k vrstevníkům. Vznikají herní skupiny, kamarádství, chlapci i dívky si často hrají odděleně, ale často vznikají i spory. „Identifikace s vrstevnickou skupinou je jedním z mezníků socializace. Dosud převládala identifikace s dospělými, především s rodiči a učitelem.“ (Skorunková, 2013, s. 103) Rodina je pro školáka důležitá, sdílení každodenního života je podmínkou funkčního vztahu mezi rodiči a dítětem.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODICKÉ NÁMĚTY VE VOLNÉM ČASE

V současnosti máme k dispozici velké množství nápadů a námětů, jak s dětmi trávit volný čas. S různými nabídkami přicházejí programy v televizi, internet, nabídky v tištěné formě. Pro děti je důležité, aby jim činnosti a aktivity ve volném čase přinášely radost, uspokojení, rozvíjela se jejich představivost, fantazie, spolupráce, vzájemná komunikace. Osobnost dětí se rozvíjí při činnostech ve všech složkách, zejména v oblasti sociální. U žáků na 1. stupni základní školy se volnočasové aktivity rozvíjejí nejčastěji ve výchově mimo vyučování. Ve volném čase pracujeme dle celoročního plánu. Na začátku každého měsíce jsou děti seznámeny s tématem, na základě toho pak pracují a tvoří. K volnému času patří i relaxace a odpočinek, vycházky a výlety jsou pak také inspirací k námětům.

7.1 RUKODĚLNÉ NÁMĚTY

Při rukodělných činnostech se u dětí rozvíjí především jemná motorika. Z přírodních materiálů používáme nejedovaté plody, listy, větvičky, kamínky, šišky apod. Tvoříme pak koláže, náhrdelníky, náramky, figurky, ozdoby, závěsné dekorace.

Tvoření z přírodnin:

Šípky na niti: pomůcky-nit, jehla, nůžky. Děti navléknou nit na jehlu a udělají uzlík na konci, menším dětem pomůže vychovatelka. Pracuje se ve skupinách, 15 minut navlékáme šípky, pak se jednotlivé navlečené nitě položí na stůl a změří se jejich délka. Všechny děti pochválíme za činnost i v průběhu činnosti, děti posilují trpělivost a píli. Cílem je rozvoj jemné motoriky, posílení kompetence k učení, k řešení problémů, pracovní kompetence. Navlečené šípky na niti použijeme k výzdobě prostor, nebo jako dárek.

Frotáž listů: pomůcky-listy ze stromů zbarvené podzimem, barevné papíry, nůžky, voskovky, lepidlo, karton. Připravíme si barevné papíry a na pracovní stůl položíme list

ze stromu. Na stranu s výraznější žilnatinou přiložíme barevný papír a přejíždíme po něm voskovkami. Listy pak vystříháme a nalepíme na karton. Barevným papírem můžeme dozdobit okraje kartonu. U dětí tak rozvíjíme fantazii, povídáme si při činnosti o přírodě a okolí.

Koláž z listů: pomůcky-papír, čtvrtka A3, staré tapety, tempery, štětce, miska na vodu, černá tuš, špejle, nůžky, lepidlo, tužka, javorové listy, barevné papíry. Na velkou čtvrtku namalujeme tvar kopce. Javorové listy natřeme červenou temperou a otiskujeme na kopec. Pozadí natřeme modrou barvou a nalepíme tapetu. Stromy nakreslíme na barevný papír, z kousků tapety (trháme, mačkáme) lepíme korunu stromů (technika muchláže), stromy vystříháme a nalepíme na kopec. Na pozadí kreslíme bílé kapky vody a lepíme natrhané oranžové papírky. Černou tuší pomocí špejle obtáhneme kopec i stromy. Cílem u této činnosti, kde se prolíná i výtvarná činnost, je především rozvoj představivosti, zručnosti, fantazie. Při sběru listů v přírodě si můžeme zahrát i hry. Z klacíků v lese vytvoří děti čtverec, do kterého se strefují šiškami.

Bramborová tiskátka: pomůcky-brambory, nožik, papíry, tempery. Bramboru rozpůlíme nožikem a vyřízneme jednoduchý tvar, malým dětem pomáhá vychovatel. Tvary pak natíráme temperovými barvami a tiskneme na papír. Obměnou činnosti může být natisknuté tričko tiskátky, k tomu použijeme barvy na textil. Rozvíjíme u dětí kreativitu a radost z činnosti, děti tiskají velmi rády.

Zvířátka z kaštanů: pomůcky-nasbírané kaštany, jiné přírodniny (šípky, jeřabiny, listy), špejle. Pomocí špičaté špejle napichujeme kaštany a vyrábíme s dětmi zvířátka, k dozdobení použijeme i jiné přírodniny. Vedeme děti ke spolupráci a komunikaci při činnosti, dáváme pozor na bezpečnost při manipulaci se špejlemi. Rozvíjíme pracovní kompetence.

Výroba čarodějnice: Při rukodělných činnostech mají děti z vlastního výrobku vždy radost a dlouho na práci vzpomínají. Co sami prožijí, v nich zanechává zážitky. Pomůcky k výrobě čarodějnice: látky, odštížky, nůžky, lepidlo, vata, provázky, klubíčka vlny, špejle, nit, jehla, větvičky stromů, fixy na textil. Hlavu čarodějnice vyrobíme z kusu vaty, který obalíme látkou, nasadíme na špejli a omotáme provázkem. Z barevné látky vyrobíme šaty, které omotáme v místě přivázané hlavy čarodějnice.

Konce šatů nastříháme a přišijeme záplatu na šaty. Přilepíme vlasy z kousků vlny, fixem nakreslíme obličej. Pod šaty přivážeme košťátko z větviček. Děti si procvičují jemnou motoriku, kompetence k učení, k řešení problému.

Rámečky: Při tvoření můžeme natírat, zdobit, vystříhovat, lepit, tiskát apod. Pomůcky k výrobě rámečku: karton, lepidlo, kousky látek, provázek, štětec, samotvrdnoucí hmota. Z kartonu si vystříhneme rámeček, obkreslíme na látku a na každé straně přidáme 1 centimetr. Celý rámeček natřeme lepidlem a nalepíme látku. Ze samotvrdnoucí hmoty si vyrobíme dva knoflíky, nezapomeneme udělat dvě dírky do knoflíku a necháme zatvrdnout. Do horních okrajů rámečku uděláme dírky, kde přichytíme knoflíky provázkem a spojíme je i provázkem na zavěšení. Pak stačí vybrat si motiv do rámečku a nalepit na zadní stranu. Cílem je rozvíjet motoriku a estetické vnímání při činnosti.

Lampionek: Výroba lampionku není obtížnou činností, slouží k prosvětlení pokoje, zahrady apod. Pomůcky: sklenice od dětské výživy, nebo malá zavařovací sklenice, lepidlo, nůžky, barevný papír, čajová svíčka, vázací drát. Sklenici umyjeme a povrch odmastíme vodou se saponátem. Natrháme (můžeme i nastříhat) si barevné kousky papíru a formou muchláže je lepíme postupně na sklenici. Necháváme mezery mezi papírky, aby pak bylo dobře vidět světlo svíčky v lampionku. Vázací drát přivážeme pod horní okraj sklenice, druhým kusem drátu připravíme ouško na zavěšení, drátky do sebe zamotáme, aby sklenice nevypadla. Obdobnou činností může být i motání a lepení kousků vlny okolo sklenice, opět vynecháváme mezery. Cílem je rozvoj jemné motoriky, fantazie, při činnosti můžeme s dětmi vyprávět, kde všude lampionek využijí.

Při činnostech ve volném čase můžeme zvolit určité téma a využít tak více aktivit najednou. Téma Ježek je oblíbené na podzim. Nejprve si s dětmi o ježkovi vyprávíme, hledáme společně obrázky a informace v dostupné literatuře. Metodické doporučení je, že po vyprávění si děti ježka nakreslí, využijí barevné nasbírané listy, které nalepí okolo ježka. Další motivací může být práce s modelovací hmotou, děti ježka vymodelují. Můžeme zkusit vymodelovat ježka i za slaneho těsta. Slané těsto připravíme smícháním jednoho hrnku hladké mouky, hrnku soli, lžičky oleje a vodu přiléváme dle potřeby. Těsto můžeme barvit i temperovými barvami a uspořádáme výstavu ježků. Cílem je při činnostech rozvíjet kompetence k učení, k řešení problémů, pracovní, komunikativní.

7.2 VÝTVARNÉ NÁMĚTY

Cílem výtvarných námětů je rozvoj představivosti a fantazie u dětí. Pracujeme dle tematických plánů, každé roční období přinese jinou inspiraci k námětům. Důležitá je motivace k činnosti, průběžné i závěrečné hodnocení práce.

Pestrobarevná ryba: pomůcky-bílý kulatý papírový talíř, bílé papíry A4, barevné papíry, prstové barvy, lepidlo, štětec, nůžky, plastová víčka, černá tuš, špejle. Na talíř namalujeme ukazováčkem tělo ryby, dle fantazie děláme i barevné skvrny. Pak natřeme dlaň prstovými barvami a obtiskneme ji na bílý papír, obtisků uděláme více i na barevné papíry. Po zaschnutí vystříháme obtisky rukou a lepíme z nich ploutve i ocas ze spodní části talíře. Z části obtisků vystříháme i pusu ryby a šupiny. Oko nalepíme z plastového víčka, tuší a špejlí dokreslíme detaily ryby. Cílem při činnosti je kultivovat dovednost práce s prstovými barvami pomocí rukou. Motivací může být i povídání o rybách, prohlížíme si obrázky různých ryb. Rozšíříme si tak kompetenci k učení. Papírové kulaté talířky využíváme i k jiným námětům. Můžeme pracovat s vlnou a tvořit hlavy zvířátek z talířků, lepíme, stříháme, malujeme. Uspořádáme pak výstavku prací a společně hodnotíme, chválíme, diskutujeme, co příště vylepšíme.

Malování na kameny: pomůcky-kamínky různých tvarů, tempery, akrylové barvy, štětce, kelímek na vodu, ubrus. Při vycházce s dětmi nasbíráme různé kamínky, povídáme si, co nám připomínají, čemu se podobají (zvířátko apod.). Kámen omyjeme, usušíme a děti dle vlastní fantazie malují na kámen. Nakonec můžeme celé dílo po zaschnutí barev přestříkat lakem na vlasy. Děti rozvíjí estetické vnímání při činnosti a představivost.

Kytičky z ruliček: pomůcky-ruličky od toaletního papíru, čtvrtka, lepidlo, vodové barvy, nůžky. Nejprve si nakreslíme velký květ přes celý papír a dva listy. Barvami květ i listy vybarvíme dle fantazie, ruličku natřeme zelenou barvou. Necháme zaschnout, vystříháme květ i listy a nalepíme na ruličku. Jednoduchá činnost slouží k výzdobě oken či parapetů. Ruličky využíváme hodně jako odpadový materiál, vyrábíme z nich zvířátka, postavy, stromy, houby apod.

Rozkvetlý strom: pomůcky-dvě čtvrtky A3, jedna čtvrtka A4, voskovky, nůžky, lepidlo, dřevěná tyčka, staré noviny, kousky vlny, látky. Cílem je rozvoj kreativity při tvorbě stromu, jedná se o prostorovou a skupinovou práci. Děti rozvíjejí komunikaci při činnosti a znalosti o různých stromech. Na velkou čtvrtku děti namalují korunu stromu a voskovkami vybarví barevný podklad. Na druhou čtvrtku kreslí různé květy, které vybarvují a vystřihují společně ve skupině. Květy nalepíme na korunu stromu a z malé čtvrtky vystříháme kmen. Kmen polepíme natrhanými kousky novinového papíru a přilepíme jako spodní část ke koruně stromu. Na zadní stranu stromu přilepíme tyčku, květy můžeme dozdobit kousky vlny, látky. Vytvořené rozkvetlé stromy vezmeme sebou na zahradu, zapícheme do země, prohlížíme, hodnotíme barevnost.

Přívěsky: pomůcky-tempery, štětce, provázek, formičky na vykrajování, váleček na těsto, samotvrdnoucí bílá hmota. Děti pracují s kusem hmoty, promnou ji v rukách a rozválí na placičku silnou asi půl centimetru. Vyberou si formičku a vykrojí si tvar, starší děti si vytvoří vlastní tvar. Nezapomeneme udělat díрку na zavěšení, po zaschnutí hmoty si tvar nabarvíme dle fantazie. Nakonec provlékneme provázek a přívěsek je na světě. Oblíbeným motivem na přívěsek je čtyřlístek, srdíčka, květiny, podkova apod. Děti pracují s hmotou velmi rády, procvičí si motoriku, rozvíjí představivost, pracovní kompetence, tuto činnost můžeme zařadit i mezi rukodělné náměty.

7.3 NÁMĚTY SPOJENÉ SE ZVYKY A TRADICEMI

Ze zvyků a tradic v této práci je pozornost zaměřena na Vánoce, Velikonoce, Masopust. Vánoční náměty a tvoření dětem zkracují chvíle čekání na Štědrý den a dárečky pod stromečkem. Při vánočním tvoření vyrábíme ozdoby na stromeček (papírové, ze samotvrdnoucí hmoty), barvíme skořápky ořechů, pracujeme s přírodninami (větvičky jehličnanů, využijeme nasbírané šišky, šípky), oblíbená jsou přáníčka.

Přáníčko: pomůcky-akrylátové barvy, čtvrtka A4, nůžky, barevné papíry, lepidlo, špejle, tuš. Ze čtvrtky vystříháme kartičku velikosti pohlednice. Děti si namalují tuší na menší barevný papír, než je čtvrtka, stromek pomocí čar. Jedna čára bude uprostřed jako kmen, krátké čáry přes kmen jako větvičky. Po zaschnutí tuše si děti ozdobí stromek svými prstíky pomocí prstových barviček. Nakonec barevný papír se stromkem nalepíme na kartičku ze čtvrtky, do spodního rohu můžeme napsat veselé Vánoce.

Obdobou může být rozkrojené jablíčko, které nabarvíme a natiskneme na barevný papír jako přáníčko. Fantazie na přáníčka není nikdy dost, udělat druhému radost a mít dobrý pocit z vlastní práce děti motivuje k činnostem, nezapomínáme chválit.

Vánoční svícen: pomůcky-jablko, párátko, sušené ovoce, rozinky, kůra z pomeranče, dortová svíčka, nožik. Děti opatrně zapichují párátko do jablka, pozor na bezpečnost při práci. Postupně pak na každé párátko napichujeme ozdoby, sušené ovoce, rozinky, pomerančovou kůru. Uprostřed jablka vykrojíme důlek na umístění svíčky, mladším dětem pomáhá s vykrojením vychovatel. Děti si svícen z jablka odnesou domů na vánoční stůl. Světýlkem zimních večerů může být i námět na **zimní iglú**. Pomůcky k jeho výrobě jsou kostkový cukr, čtvrtka, cukr moučka, voda, miska, čajová svíčka. Z moučkového cukru a vody si děti v misce vyrobí kašičku, pomocí které pak slepují na čtvrtce kostky cukru na sebe do podoby kruhu či čtverce. Necháávají se mezery, okénka, aby po dokončení lepení se uprostřed iglú umístila čajová svíčka. Cílem je rozvíjení kompetence k práci, učení, komunikaci.

Andílek: pomůcky-malý papírový sáček, stará punčocha, provázek, vlna, alobal, vata, špejle, lepidlo, staré noviny. Nejprve vyrobíme hlavu andílka. Punčochu vycpeme vatou, napícháme na špejli, omotáme provázkem a utáhneme. Papírový sáček vyplníme starými novinami, uděláme tak tělo andílka. Hlavu na špejli zapícháme do sáčku a omotáme znovu provázkem. Na bílý papír nakreslíme křídla, starší děti pomáhají mladším, vystříhneme a nalepíme středem na záda andílka. Vlasy lepíme z vlny, nebo proužků alobalu. Dokreslíme obličej a nezapomeneme na hvězdu na čelo. Děti rozvíjí vlastní fantazii a mohou dotvořit andílka nějakým nápadem. Při činnosti děti průběžně chválíme a motivujeme, opět se rozvíjí kompetence pracovní a komunikativní.

Čertovské tvoření: pomůcky-čtvrtka A3, tempery, štětce, barevné papíry, staré noviny, lepidlo. Na velkou čtvrtku nakreslíme hlavu čerta a vystříhneme. Do horní třetiny hlavy lepíme kousky novin, které si trháme a mačkáme (muchláž). Temperami vybarvíme nalepené kousky (vlasy čerta) černou barvou a dle fantazie kreslíme obličej. Vypláznutý jazyk a rohy lepíme z červeného papíru. Čertovské tvoření patří k oblíbeným činnostem, někdy děti kreslí celé tělo čerta s ocasem, řetězem z papírových kroužků, koštětem z větviček i pytlek z látky na zlobivé děti.

Velikonoční tvoření je spojené s příchodem jara, zejména barvení vajíček různými technikami, malování kraslic, pletení pomlázky. Vajíčka můžeme drátkovat, technika batikování (vosk a barvy), nalepování (kousky vlny, slámy, luštěnin, barevnými papíry), vyškrabování, ubrousková technika apod. **Námět na mramorová vajíčka:** vajíčka vaříme asi tři minuty ve vodě, po vyjmutí je naklepeme po celé ploše skořápky, aby vznikly praskliny. Do vody přidáme barvivo, vaříme chvíli, po vyjmutí budou vajíčka mramorová. Používáme přírodní barviva, slupky z cibule, šťávu z červené řepy, čaj.

Vajíčka polepená ubrousky: pomůcky-vyfouklá vajíčka, ubrousky s motivem jara, velikonoc, štětec, klovatina, špejle, nůžky. Vajíčko napícheme na špejli, na spodní část můžeme připevnit kousek modelíny, aby nám vajíčko nesklouzlo. Nastříháme si ubrousky a odstraníme si dvě spodní vrstvy z ubrousku. Štětcem nanese klovatinu na vajíčko, přiložíme ubrousek a přetíráme štětcem namočeným v klovatině. Tato technika posiluje trpělivost a kreativitu u dětí.

Velikonoční pohlednice: pomůcky-červený karton, tempery (prstové barvy), štětec, černý fix. Připravíme si karton velikosti pohlednice, můžeme obkreslit starší pohlednici. Palec ruky natřeme žlutou nebo bílou temperou a otiskneme na karton. Máme tělíčko kuřátka. Na tělíčko otiskneme ukazovák jako hlavičku kuřátka. Nožičky, zobáček a oko dokreslíme černým fixem. Můžeme takto natisknout i více kuřátek a dopsat přání fixem. Tuto jednoduchou činnost můžeme doplnit hraním se slovy. Jeden řekne slovo vztahující se k jaru a další naváže posledním písmenem, řekne další slovo, vytvoříme tak řetěz slov.

V období masopustu a karnevalů vyrábíme masky. K jejich výrobě využíváme papíry, barevné papíry, látky, vlnu, přírodniny apod. Masky může mít podobu zvířecí, nebo pohádkové postavy. **Námět na výrobu masky:** pomůcky-barevné papíry, čtvrtka A3, nůžky, tempery, štětce, textilie, vlna, lepidlo, gumička. Na čtvrtku namalujeme hlavu masky, změříme dětem vzdálenost očí a nakreslíme otvory pro oči, vystříhneme. Otvory pro oči musí být dost velké, blíže k nosu. Někdy kreslíme masku jako tvar ležaté osmičky. Děti dle fantazie malují masku temperami, lepí látku, využijí vlnu i barevné papíry. Po zaschnutí masky propíchneme dva otvory po stranách a provlékneme jimi gumičku, na konci uděláme uzlík a maska je na světě. Motivací je uspořádání karnevalu,

přehlídka a zhodnocení masek, vyhlášení nejhezčí masky. Pochvala a odměna je samozřejmostí.

7.4 PROJEKTY

Projekty, které uskutečňujeme ve volné čase se řídí tematickými plány. „*Při celoročních rámcových monotematických projektech se zaměřujeme na dovednosti, vztahy a znalosti, které chceme u dětí rozvíjet.*“ (Balková, 2010, s. 12) Můžeme mít rámcové monotematické projekty („*Kniha je náš kamarád*“), měsíční projekty („*Poznej svoje smysly*“), týdenní projekty („*Týden slušného chování*“) apod. Náměty pro jednotlivé měsíce jsou zaměřené na rozvoj osobnosti dětí, na poznávání okolí, věnujeme se knihám. Záleží na věku dětí a nápaditosti, jak s tématem naložíme. Při aktivitě a práci na společném projektu propojíme více činností (dramatizace, četba, hry, soutěže, pohyb, výtvarné i rukodělné techniky).

Monotematický projekt (plán): název-„*Kniha je náš kamarád*“. Každý si přinese svou oblíbenou knihu a vypráví o ní. Přečteme si společně pohádku a kreslíme si při čtení na téma, o kterém čteme. Spolupracujeme s knihovnou, sledujeme akce knihovny (březen-měsíc knihy). Uspořádáme výstavku na téma kniha a oblíbený hrdina. Dramatizujeme úryvky z vybrané knihy a zahrajeme si hru na dětské hrdiny. Vyrobit si masku svého hrdiny, soutěžíme, zhodnotíme celý projekt. Cílem je propojit více činností, poznávat a rozvíjet osobnost dětí, motivovat a chválit.

Měsíční projekt (plán): název-„*Poznej svoje smysly*“. Poznáváme svůj zrak, sluch, čich, hmat, chuť. Zrak seznamovací hrou v měsíci září, pojd'te se seznámit. Sluch společným zpěvem, hrou na kukačku (posloucháme svůj hlas). Čich a chuť můžeme propojit při činnosti s jídlem, se zavázanýma očima vnímáme čichem jídlo, pak ochutnáváme a hádáme (ve skupinách formou soutěže). Hmat poznáváme hádáním předmětů se zavázanýma očima, hra na slepou bábu apod.

Náměty na týdenní projekty: název-„*Týden slušného chování*“. Učíme se a opakujeme kouzelná slovíčka (prosím, děkuji, pozdravy). Slušné chování rozvíjíme dramatizací, anketou, soutěživostí, společnou besedou, učíme se slušnost v dopravní výchově. Jiným námětem může být „*Týden dobrodružství*“ (putování za pokladem),

„*Týden šikovných rukou*“ (vyrábíme z různých materiálů, rozvíjíme jemnou motoriku rukodělnou činností, výtvarné aktivity), „*Týden v pohybu*“ (překonej sám sebe, sportovní aktivity-opičí dráha, soutěže ve skupinách, twister), „*Týden s pohádkou*“ (četba a dramatizace pohádek, hádání pohádkových postav, malování, modelování postavy, výroba masky), „*Týden se zvířátky*“ (moje zvířátko, oblíbené plyšové zvířátko, chráněná zvířata, domácí zvířata, soutěže, útulky pro zvířátka, zoo) apod. Týdenní projekty se zaměřují na určitý problém danou činností, poznáním problému, výtvarnou, dramatickou, sportovní či společenskou aktivitou.

Projekt „*Umíme se chovat?*“ poskytnete metodický námět na jednání mezi dětmi nejen ve škole, ale i v běžném životě. Význam má už v dětském věku pěstovat zdravé sebevědomí, umět vnímat své potřeby a pocity, ale také respektovat práva ostatních. Děti si tak uvědomují lépe sami sebe a poznávají se navzájem. Pomůcky k projektu: příbor, talíř, sklenice, lžička, ubrousek, miska, nákupní taška, sáček s bonbony. Soutěž s prvky dramatizace uskutečníme tak, že děti se rozdělí do dvou skupin a soutěží ve znalostech společenského chování. Skupina dostane úkol a musí sehrát ukázkou, neodpovídá se slovy. Přiřazují se body a vystřídají se všichni členové skupiny. Možnosti úkolů jsou: Jak vypadá slušný pozdrav? Potkáme staršího člověka, kdo pozdraví první? Jak se správně zívá ve společnosti? Jak se slušně žádá dívku o tanec? Jak správně položíš příbor vedle talíře? Jak položíš příbor, aby číšník odnesl talíř po jídle? Maminka nese tašku s nákupem, co uděláš? V tomto projektu se učíme i používat kouzelná slovíčka. Děti rozdělíme do skupin, říkáme úkoly a děti zapisují na papír odpověď. Na konec se zkontrolují odpovědi, provedeme vyhodnocení skupin. Příklad: Běžíš po chodbě, omylem vrazíš do kamaráda, co řekneš? Jak vysvětlíš, že jsi nepřinesl domácí úkol? Vstoupíš do místnosti, co řekneš nejdříve? Můžeme zadat i test na sebepoznání, kde děti kroužkují odpověď ano či ne, vyhodnotíme a můžeme tak vyvodit závěr pro další společnou práci. Příklad otázek v testu: Hodně sportuješ? Rád si čteš? Koukáš často na televizi? Jsi raději sám nebo s kamarády? Máš hodně koníčků? Máš rád ticho? Cílem je, že děti rozvíjí kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální.

7.5 METODICKÝ NÁMĚT NA MĚSÍC (ZÁŘÍ)

V každém měsíci pracujeme dle plánu s určitým cílem činností a aktivit. Cvičíme paměť a postřeh, upevňujeme znalosti ve hrách a z vyučování. Využíváme pobyt venku, rozvíjíme estetické vnímání. Učíme se pranostiky: „*V září ještě slunce dost září.*“

Prísloví, pořekadla: „*Žádný učený z nebe nespádl.*“ Hádanky: „*Co utíká bez nohou?*“ (čas) Děti se tak seznamují se správnou výslovností, vysvětlíme si význam slov. V pranostikách se vracíme k trvalým hodnotám života, k prostšímu životu, než je ten dnešní.

Znalosti a vědomosti upevníme v didaktických hrách ve volném čase. Didaktické hry na paměť, postřeh, logické myšlení, upevnění vědomostí týkajících se prostorových vztahů apod. Didaktická hra na paměť může být, že děti sedí v kruhu a jeden po druhém vyjmenovávají věci spojené se školou. Odpovídají rychle, kdo neví, vypadá. Hra trvá deset minut. Na postřeh ukrýváme předměty v místnosti, měníme oděv u dětí, zakrýváme drobnosti. Na logické myšlení připravíme obrázky a děti označují, co na nich chybí. Dům nemá komín, kočka nemá vousy apod. Na prostorové vztahy soutěžíme se zavázanýma očima, v čase dvou minut s nápovědou vlevo, vpravo, nahore, dole děti hledají ukrytý předmět v místnosti. Didaktická hra patří mezi oblíbené volnočasové aktivity (pantomima např.). Uvolní atmosféru, rozvíjí komunikaci (neverbální při ukázce), soutěživost, spolupráci u dětí. Cílem je zapojení všech dětí do hry. Důležitá je příprava, průběh i následná sebereflexe. U pantomimy se soutěží ve dvou skupinách, každá skupina má deset minut na přípravu ukázky. Oblíbená jsou povolání, předvádíme ve dvojicích a druhá skupina musí uhádnout. Děti tak posilují přátelské vztahy. Na konci chválíme a motivujeme k aktivitě a spolupráci v příštích hodinách. Didaktické hry zařazujeme mezi aktivity v každém měsíci.

Zařazujeme i pohybové hry na honěnou, na babu, na mrazíka apod. Pohybová hra na rychlost a vytrvalost může být na medvěda. Vymezíme prostor, ve kterém se děti budou pohybovat (hřiště). Děti zpívají písničku, ten, kdo je v roli medvěda po zaznění posledního tónu písně ostatní chytá. Kdo je chycen, převezme roli medvěda. Soutěžení se zvířátky např. závod krabů, kdy napodobujeme pohyb zvířat je vhodný pro fyzické i psychické uvolnění organismu.

Náměty k praktickým činnostem mohou být nalepování obrázků se zvířaty a jejich mláďaty. Dokreslování obrázku zvířete, ustříhneme část obrázku zvířete, které děti po nalepení na papír dokreslí. Práce s přírodninami v září jsou lisování, tisk listů, koláže z listů, panáčky z kaštanů apod. Při činnostech si čteme i vyprávíme o přírodě, o proměně přírody i okolí. Vyprávíme si o zvířatech, které máme doma i o těch, která žijí ve volné přírodě. Máme pak další námět na výtvarnou činnost a propojení aktivit.

V září začíná školní rok, upevníme si znalosti a orientaci v čase. Čím se liší školní rok od kalendářního, roční období, rok a dvanáct měsíců, co je čtvrtletí, dny

v týdnu, co je víkend, použijeme obrazový materiál. Začínáme s učením kouzelných slovíček. Každý měsíc s dětmi zhodnotíme, motivujeme na další spolupráci, ukážeme si výrobky, které si děti pak odnesou domů.

7.6 VYCHÁZKY

Náměty ve volném čase se dají vhodně spojit s vycházkami do přírody i okolí. Mohou to být hry spojené s poznáváním důležitých a významných míst v blízkosti školy. Seznámení se zahradou a hřištěm, správné pojmenování prostor kolem nás. Pozorování listů na stromech (tvar, barva, struktura). Zjišťování velikosti, barvy a chuti jednotlivých druhů ovoce v ovocném sadě. Co roste na stromech, keřích, na zemi. Vycházka je vzhledem k výletům časově méně náročná, řadíme ji do organizačních forem výchovně-vzdělávacího procesu.

Vycházka spojená s pozorováním okolí: Děti sledují keře, rostliny i stromy, které znají a umějí pojmenovat. Po dobu vycházky jsou děti rozděleny do dvou skupin a každá z nich sleduje předměty, které určí vychovatel. Za každý předmět mají bod, po návratu z vycházky se porovnává, kdo má více bodů. Rozvíjíme spolupráci, soutěživost, komunikaci.

Vycházka do sadu, na louku, do lesa: Pozorujeme pupeny a porovnáváme je. Všimáme si stromů, listů, kmenů, keřů, sbíráme přírodniny na tvoření (šišky, kaštany, listy, větvičky, kamínky). Při vycházce si vyprávíme a motivujeme děti k samostatnosti a inspiraci k činnostem. U kamínků nás může zaujmout tvar, barva, velikost. V lese si vyprávíme o tom, kde kdo bydlí. Na stromě si ptáci staví hnízda, do kterých na jaře samička naklade vajíčka a sedí na nich. Pod stromy žijí srnec a srna celou zimu, na jaře samec odchází a samice vychovává mládě sama. V lese chodíme tiše a nehlučíme. Hledáme stopy zvířat, některé poznáme, jiné si vyhledáme v literatuře. Po návratu z vycházky malujeme, co jsme viděli, tvoříme z přírodnin, modelujeme zvířátka apod.

Vycházka s koledou: Máme k ní příležitost párkrát v roce, o Vánocích, po Novém roce na Tři krále, na Velikonoční pondělí. Motivací by neměla být samotná koleda, ale abychom přátele a známé překvapili a udělali jim radost. Součástí této vycházky je vyhledávání vhodných koled z minulosti, ať zpívaných, tak odříkávaných. Koledy se

staly součástí našich zvyků a tradic, neměli bychom je zapomínat. Důležitý je zážitek a společné prožití koledy. Děti mají rády velikonoční koledování, mezi nejznámější koledu patří „*Hody, hody doprovody, dejte vejce malovaný...*“. Velikonoční koleda je spojená s odměnou pro děti. Každá vycházka by měla mít cíl a obohatit nás o společně prožité chvíle.

7.7 TVOŘIVÉ HRY

Tvořivou hrou děti rozvíjejí představivost, jemnou motoriku, myšlení, spolupráci i vzájemné vztahy. Mezi tvořivé náměty patří hry s pastelkami, barvami, s různými druhy materiálu, hry pro rozvoj myšlení, pohybové hry, ale také hry se slovy a zvuky. Dětem umožňují právě hry se slovy a zvuky zábavným způsobem rozvíjet vyjadřovací schopnosti. Učí se tak aktivně používat nová slova, správně a srozumitelně se vyjadřovat.

Hry se slovy a zvuky-námět na Popletený dopis: Pomůcky jsou dopisní obálka a dopis s textem. Do obálky vložíme text s popleteným dopisem, záměrně napíšeme různé nesmysly. Postup spočívá v tom, že dětem nahlas dopis přečteme. Při opakovaném čtení děti hledají popletená slova a nahrazují je vhodnými slovy, mohou vymýšlet více variant. Cílem je rozvoj slovní zásoby a správné gramatické vyjadřování.

Jiný námět na hru se slovy a zvuky-**Kouzelná kapela:** Pomůcky jsou skleněné misky, lžice, papírové krabice, plastové obaly PET lahve, kuchyňské nádobí, dřevěné kostky, náčiní vytvářející zvuky. Děti si očima prohlédnou předměty, jeden si vyberou a zkusí vytvořit zvuky. Vytvoří tak společně kapelu a zkusí sehrát rytmus. Dalším úkolem je zahrát si známou písničku s náčiním a společně si zazpívat. Cílem je smysl pro rytmus, zdokonalení zpěvu, rozvoj kreativity při zkoušení zvuků a zdokonalení sluchových schopností.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na volnočasové aktivity žáků na 1. stupni základní školy. Cílem práce bylo popsat volnočasové aktivity, zaměřit se na smysluplné využití volného času s důrazem na zvyky, tradice a vytvořit zásobník metodických námětů. Poskytnout dětem vhodnou nabídku činností, které je vnitřně obohatí o nové prožitky a zkušenosti. V teoretické části byly objasněny termíny jako volný čas, výchova mimo vyučování, zvyky, tradice, aktivita. V praktické části jsou nabídnuty metodické náměty, jak danou problematiku realizovat. Práce je doplněna ukázkou ze ŠVP pro výchovu mimo vyučování, motivační metodou (křížovka), pozvánkou na besedu o šikaně, evaluačním dotazníkem s vyhodnocením, celoročním plánem činností ŠD. Součástí práce jsou i ukázky prací dětí ve volném čase, výtvarné práce, ukázky výrobků z rukodělných činností, ukázky masek.

Úkolem při trávení volného času je rozvinout u dětí představivost, fantazii, motivaci k činnostem, rozvíjet spolupráci mezi sebou, komunikaci, vzájemnou toleranci. Ukázat dětem správnou cestu, být jim příkladem a vzorem, posunout je k vlastní seberealizaci. Pro děti je důležitá hra, tato činnost jim ve volném čase nahrazuje práci, pokud je hra baví a přináší jim radost a uspokojení, snaží se zlepšovat v činnostech. Největší odměnou je pro děti pochvala, povzbuzování, to zvyšuje jejich motivaci. Vhodné volnočasové aktivity také snižují výskyt nevhodného chování u dětí a slouží jako prevence rizikového chování. Do budoucna je důležité, aby děti mezi sebou upevňovaly kamarádské vztahy a držely při sobě.

Všechny činnosti, které jsou vykonávány ve volném čase, odpočinkové, zájmové, rekreační i vzdělávací vedou k rozvoji dovedností, vědomostí, zkušeností, postojů a návyků osobnosti dětí. Důležitý je i rozvoj v oblasti sociální výchovy. Vychovatel by měl činnosti vhodně střídat, ale také přizpůsobovat aktuální situaci a náladě v kolektivu. Umět dětem naslouchat, pomáhat, chválit, být emotivní, umět se vcítit do nálady druhých. Cílem je, aby se děti cítily pohodově, v bezpečí, těšily se na nové činnosti, při kterých tvoří, vyrábějí a učí se nové věci. Aktivity ve volném čase by měly přinášet i odpočinek a relaxaci po výuce. Při trávení volného času děti navazují nová přátelství a cílem je, aby je činnosti bavily a rády se k nim vracely.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

- BALKOVÁ, Krista. *Náměty pro školní družinu: deset projektů s konkrétními činnostmi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-802-9.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOLEYŠOVSKÁ, Anna. *Rok ve školní družině*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-341-3.
- HOLEYŠOVSKÁ, Anna. *Zájmová činnost ve školní družině*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-586-8.
- KULHÁNKOVÁ, Alena. *Kreslíme a hrajeme si ve školní družině*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-394-9.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0
- LAŠEK, Jan a Irena LOUDOVÁ. *Rodina jako základ vývoje morálky a občanských postojů dětí*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-335-2.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a Bedřich HÁJEK. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9
- SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9
- SMUTNÁ, Ivana. *Nápady pro tvořivé děti*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-620-9.
- VONDROVÁ, Petra. *Výtvarné inspirace na celý rok*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-979-8.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena. *České zvyky a obyčeje*. Ilustroval Kamila SKOPOVÁ. Praha: Albatros, 2004. Oko (Albatros). ISBN 80-00-01356-8.
- ZAPLETAL, Miloš. *Vycházky a výlety s dětmi: zážitky, objevy, hry, zábava, poznání*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-750-7.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A (motivační metoda-křížovka)

Příloha B (ukázky výtvarných prací žáků 1. stupně ZŠ)

Příloha C (ukázky rukodělných činností žáků 1. stupně ZŠ)

PŘÍLOHA A

Ukázka motivační metody – KŘÍŽOVKA

Křížovka je určena pro malé děti. Vyplňuje se ve sloupcích podle čísel, kdy se doplňují názvy obrázků. Po zdárném vyplnění tajenky si děti mohou ještě obrázky nakreslit. Děti se pomocí této metody učí logicky přemýšlet, cvičí paměť a rozvíjí fantazii. Děti mají z vyplnění tajenky radost a motivují se k vyhledávání dalších logických úkolů.

1.

2.

3.

1.

2.

3.

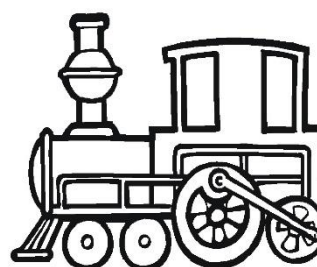
4.

5.

4.

5.

PŘÍLOHA B

Ukázky výtvarných prací žáků 1. stupně ZŠ

Podzimní témata

Zimní strom

Zima – vystřihovánky

PŘÍLOHA C

Ukázky rukodělných činností žáků 1. stupně ZŠ

Prostorová tvorba – sněhulák

Práce s vlnou – rozvoj jemné motoriky

Školní jarmark